

O PRVOJ DUBROVAČKOJ TISKARI

ŽARKO MULJAČIĆ

O prvoj dubrovačkoj (i dalmatinskoj ujedno) štampariji, koju je 1783. god. osnovao C. A. Occhi, zadnji je originalno pisao M. Breyer.¹ Pišući o njoj samo kao o jednom poglavlju povijesti dubrovačkog štamparstva, autor je iskoristio samo mali dio arhivskih vijesti, koje su — kako sam priznaje — većinom iz druge ruke (prema ispisima i informacijama, koje je dobio od M. Rešetara).²

U ovom radu, na osnovu brojnih novih arhivskih dokumenata (iz svih serija Arhiva dubrovačke Republike, a ne samo zapisnika Vijeća, te iz privatnih arhivalija³), kao i studiranja svih sačuvanih Occhijevih izdanja,⁴ prikazujem rad ove tiskare i njen značaj, ne samo za Dubrovnik, već i za nas uopće. Na kraju dajem sumaran popis 49 izdanja ove tiskare⁵ i tekst dviju direktiva, koje je voditelj štamparije dao svom trgovačkom putniku G. Pieriniju šaljući ga poslovno sa knjigama na širi hrvatski i južnoslavenski teren preko Dalmacije, Hrvatskog primorja i Rijeke u Sjevernu Hrvatsku (Karlovac, Zagreb) pa sve dalje na Istok do dalekih naših etničkih skupina u Temišvarskom Banatu.

¹ M. Breyer, »Prilozi povijesti dubrovačkog štamparstva«, Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931., 339—347.

² Ib., 339., u noti.

³ Arhiv obitelji Bassegli, sada u Državnom arhivu u Dubrovniku.

⁴ M. Breyer, o. c., 344, govori o »dosele poznata 49 razna djela«... »i katalog njegove knjižare iz g. 1784. sa popisom knjiga vlastitog i tuđeg izdanja«. Breyer, nažalost, ne kaže koja, djela poznaje, a ni to, gdje je sačuvan katalog (koji bi bio 50. izdanje). Kako sam i ja nabrojio, bilo prema nadenome u knjižnici-cama Naučnoj, Male braće i Državnog arhiva u Dubrovniku, Bogišićevoj u Cavtatu i Sveučilišnoj u Zagrebu, bilo prema literaturi (djela, koja su postojala, a nisam ih vidio) 49 raznih izdanja, vjerojatno je, da nam se podaci slažu, ukoliko nije pok. Breyer poznavao neko djelo, koje ja ne znam, a nije poznavao neko koje opet ja poznajem.

⁵ Ovaj popis ne pretendira da bude potpun. Naslovi se donose pisani današnjim pravopisom i u skraćenom obliku, za prvu orijentaciju čitaoca. Potpuni podaci o ovim i o svim dubrovačkim izdanjima (1783—1941) izaći će naskoro u djelu, na kojem već godinama rade prof. dr. M. Deanović, prof. dr. M. Brlek i suradnici, i pri čemu sam surađivao, Zahvaljujem kolektivu, koji priprema ovo djelo, da mi je omogućio uvid u kartoteku radi popune mojih znanja o Occhijevoj izdavačkoj djelatnosti.

Među strancima, koji su s raznih strana u drugoj polovini 18. st. dolazili u Dubrovnik, nalazio se i mladi Mlečanin Carlo Antonio Occhi.⁶ Potekao je iz poznate mletačke knjižarske obitelji, »koje su se dva člana — Bartul i Šimun Occhi — u osamnaestom vijeku živahno bavili izdavanjem i prodajom hrvatsko-srpskih knjiga.«⁷ Dubrovnik, koji se tada nalazio na prađu svog zadnjeg velikog uspona, privlačio ga je. Sigurno se mladi Mlečanin, koji kod kuće nije, čini se, mogao naći dobra zaposlenja, nadao, da će tu ne samo dobiti bolje zaposlenje, nego da će i lijepo zarađivati. Došao je pun velikih nada i planova. Njegova je tiskara imala biti u to doba jedina u Dalmaciji. Nadaleko joj nije bilo konkurenta. Daleke štamparije u Zagrebu, Varaždinu i Osijeku nisu mu mogle biti opasne.⁸ Na Rijeci je istom od 1779.⁹ postojala tiskara vrlo skromnih mogućnosti. Činjenica, da su se i dalje tiskale »slovinске« (»ilirске«) knjige u raznim mjestima Italije, Ugarske i austrijskih zemalja, nije ga mogla obeshrabriti.

Prvi dodir između Occhija i dubrovačke Vlade zbio se još 1777. god.¹⁰ Bilo je to baš u doba, kad je Senat preгнуo da reformira dubrovačko školstvo nakon provizorija, koji je nastao 1773. god. odlaskom isusovaca.¹¹ Jasno je, da je za svaki ozbiljan studij trebalo mnogo knjiga, a kako se one nisu tiskale u Dubrovniku, to je trebalo izdavati mnogo novca izvan države, stvar strašna za ondašnja merkantilistička naziranja dubrovačke vladajuće klase. Occhi je znao za ovaj stav i inače škrte dubrovačke Vlade, pa je u svojoj prvoj molbi (koja je M. Breyeru nepoznata) baš i podvukao, kako će, ako ona bude

⁶ Liber mortuorum 1769—1796, 8. sv., f. 237', u vijesti o Occhijevoj smrti 29. XII. 1787. veli »annorum triginta octo«. Znači, da mu je 1778. bilo svega 29 godina.

⁷ Breyer, o. c., 342.

⁸ V. Klaić, Knjižarstvo kod Hrvata, Zagreb 1922., 14 (Zagreb oko 1664.), 26 (Osijek 1770.), 27 (Varaždin 1773.).

⁹ T. Blaženković, Fluminensia croatica, Zagreb 1953., 6. »Javlja se nakon 250 g. druga štamparija na Rijeci. 24. VII. 1779. god. dobiva Čeh Lovro Karletzky dopuštenje, da na Rijeci otvori štampariju«.

Zadar dobiva tiskaru tek 1789. ili 1791. V. V. Maštrović, Jadertina croatica I, Zagreb 1949., IX. Kotor dobiva tiskaru tek 1798. god.; v. N. S. Martinović, »Štamparija Franćeska Andreole«, Istoriski zapisi VII., knj. X., Cetinje 1954., 514—523. U Splitu se osniva štamparija tek 1812., ali tiska tek oko 1813., isp. V. Klaić, o. c., 30 i Š. Urlič, »Prva štamparija u Dalmaciji«, Prilozi P. Popovića III, Beograd 1923., 82—86.

¹⁰ Isprave i akti 18. st., 3357, 52 »Supplica di C. A. Occhi, libraro di Venezia. Na poleđini stoji: Die XV, mens. februarii in Excel.mo Minori Consiglio non presa. Die XXJ ejusdem in Excel.mo Minori Consilio presa. Čudno je, da je u Senatu prihvaćena, ma da u Malom vijeću nije. U naznačenim danima nije u knjigama 3. i 5. serije ništa zabilježeno.

¹¹ V. Adamović, Građa za istoriju dubrovačke pedagogije I., Zagreb 1885., str. 109—110, provizorij između 1773—1777, ib., 111—121.

Skolopi su došli u Dubrovnik 1. IV. 1777. V. plan za školovanje plemića, Cons. rog. 186, 56' i sl., 71, 71'; 187, 3 i dr.

usvojena, veoma malo novca ubuduće izlaziti iz države.¹² On je, naime, nudio Vladi, da će otvoriti ne samo knjižaru, već i štampariju, samo ako mu država pozajmi 5.000 dubr. dukata na 15 god. i dade monopol za papirnicu. On se sa svoje strane obavezuje, da će držati u knjižari sve potrebne knjige po istoj cijeni kao što je ona u Mlecima. Za papirnicu plaćat će na godinu 100 dukata. Tiskat će besplatno sve, što treba za Tajništvo Republike. Izučit će dva dubrovačka podanika u štamparskoj vještini, da ga naslijede, ako umre, ali uz uvjet, da ti mladići ne smiju, dok je on živ, osnovati drugu tiskaru. Iz motivacije,¹³ zašto to traži, vidi se, da je Occhi znao, kako njegovu poduzeću ne će zbog golemih režijskih troškova u malom gradu cvjetati ruže.

Makar je ta molba bila u Senatu načelno primljena, čini se, da su se protiv stvaranja tiskare u to doba ispriječile neke nepremostive zapreke, pa je Occhi morao čekati. U drugoj molbi, od 16. XI. 1778., Occhi je reducirao svoje ponude. Govori samo o knjižari i knjigovježnici i traži uobičajene povlastice, u prvom redu da bude oslobođen od uvozne carine za knjige — jer ni privatnici, niti ijedan drugi knjižar za to ne plaćaju ništa.¹⁴

Vlada je i na to gledala sumnjičavo. Malo iza toga Senat je diskutirao o mjerama protiv uvoza zabranjenih knjiga,¹⁵ pa je odlučeno, da se od dubrovačkog predstavnika u Rimu B. Staya zatraži, da stalno izvješćuje o novim knjigama, koje dolaze na Indeks. Knjižar je po tim odlukama morao Senatu što prije prikazati katalog knjiga, koje momentano ima, pa je sve, što se nađe sumnjivo, imalo biti odstranjeno. Te su se mjere veoma strogo provodile u život, pa je početkom 1779. god. donesena odluka, da se progna knjižar Occhi, jer je prodavao zabranjene knjige.¹⁶ No čini se, da mu je bilo oprosteno, jer je malo kasnije opet u dobrim odnosima s Vladom.

Occhi se nekoliko godina bavio samo knjižarstvom čekajući, da ostvari svoju prvobitnu namjeru. Kad se 20. IV. 1782. formirao senatski odbor od tri člana za uvođenje novih obrta¹⁷ i kad su zatim učestale molbe raznih privrednika, koji su tražili od države zajmove, dotacije i carinske olakšice,¹⁸ požurio se i Occhi, da iskoristi tu novu, napred-

¹² »Trovandosi sprovista la Città del negozio de' libri per servizio tanto delle Pubbliche Scuole, quanto di coloro, che privatamente si applicano allo studio, per tal genere di negozio esce ogni anno dallo Stato somma considerabile di denaro a beneficio de' Fuorastieri«.

¹³ »Non essendo possibile che due negozj potessero susistere in una Città piccola per le esorbitanti spese necessarie a sostenerli«.

¹⁴ I. i akti 18. st., 3357, 113. Cons. rog. 187, 135' i sl. »giacche i Libri che i privati fanno venire di fuori per loro uso non soggiacciono ad alcun pagamento, ne in questa città v'è alcun altro Libraro che paga al Pubblico il suddetto Dazio«.

¹⁵ Cons. rog. 187, 144. i Lit. ponentis 109, 48.

¹⁶ Cons. rog. 187, 170'.

¹⁷ Cons. rog. 190, 106 »Tre Signori Officiali sopra l'introduzione delle nuove arti«.

¹⁸ Ib., 106, pop V. Klišević želi uvesti »roljaču«; ib. 140, D. Russi proizvodnju majolike; ib., 157, I. Rudinjak platnaru.

niju tendenciju u dubrovačkoj privrednoj politici, pa je uputio molbu Senatu.¹⁹ Ona je, kao što je poznato, primljena 25. studenoga 1782. Molba, koja sadržava 4 uvjeta, primljena je u jednom glasanju s 21 : 5 glasova. U uvodu Occhi pravi komplimente Vladi, laskavo hvali njene namjere i nastojanja oko uvođenja novih obrta. U § 1 moli oprost od svih carina za uvoz potrebnog materijala i — što nije uopće uočeno dosada — za izvoz »delle stampe«. Značajno je, da Occhi već sada misli na izvoz. To saznanje pomoći će nam, uz ostale dokumente, koji se navode, da barem otprilike odredimo krug čitalačke publike, kojoj se Occhi obraćao. Knjige na našem jeziku bile su namijenjene našim krajevima, talijanske Italiji (manjim dijelom i našoj inteligenciji i školskoj mladeži), a latinske su se trebale prodavati posvuda. Ako ovako, dakle, postavimo ovo pitanje i prikažemo Occhijevo poduzeće kao spretnu kapitalističku ustanovu, koja posluje, bez nacionalističkih sentimentalnosti, radi što bolje zarade, onda će nam biti jasno, zašto su se u Occhija tiskale tolike knjige na stranim jezicima.

Povlastice, koje je Occhi tražio, i ograde, na koje je pristao u § 2—4 svoje molbe, dovoljno su poznate, i ne treba da ih ponavljamo. Dodajmo, da je Occhi obećavao, da će prije svega izdati zbirku »slovenskih« pjesnika²⁰ — što je Senatu i te kako godilo, — ali da to svoje obećanje nije izvršio. Već u početku, naime, javile su se teškoće financijske naravi, pa je trebalo — da se pokriju režijski troškovi i da skupi strani radnici zaludu ne stoje — izdavati rentabilnije stvari. Međutim, ni tu nije Occhi bio gotovo nikada sretne ruke.

Occhi je krajem 1782. otišao u Mletke,²¹ a krajem travnja 1783. vratio se s 8 pratilaca i alatom. Ti njegovi potezi nisu bili u Dubrovniku tajna. Na ove poteze gledali su neki s pesimizmom.²² Vlada se, još

¹⁹ I. i akti 18. st. 3358, 75. Cons. rog. 190, 249' i d.

²⁰ Ib., »La prima opera, che io ho fissato di pubblicare colle mie Stampe sarebbe la raccolta dei Poeti Illirici, le composizioni dei quali, che meritano di essere tramandate alla posterità, ora rimangono sepolte in private librerie fra manoscritti, soggette a perpetuamente smarrirsi, come già si sono smarrite molte delle medesime«.

²¹ Arhiv Bassegli (skraćeno AB), C 2/9, pismo 37, od 5. XII. 1782. Jako Bassegli piše sinu u Bern, da Occhi putuje u Mletke, da nabavi sve potrebno. Jako nabraja privilegije, koje je tiskar dobio i završava konstatacijom, da će se zemlja proslaviti, ako Occhi održi riječ«.

²² Ib., 46. od 29. IV. 1783. Jako piše, da je O. stigao iz Venecije s 8 osoba. Misli, da je donio sve: pitanje je samo, tko će u Dubrovniku biti revizor i korektor, kad malo ima za to sposobnih osoba. Iz ovoga se vidi, da je Bassegli mislio, kako će Occhi tiskati skoro samo naše stvari.

Koje je strojeve donio Occhi, teško je reći. U § 3 molbe bio je predvidio trošak od 2000 cekina, da kupi »due torchi di stampa, ed uno de' Rami, con caratteri nuovi, e de' migliori e carta della piu perfetta qualità«. Kasnijih godina života spominje se, da ima samo jedan tijasak. Znači, da je vjerojatno ostalo prodao (ukoliko je imao).

U spremištu dubrovačkog muzeja postoji stari štamparski stroj, za koji se veli da je bio Occhijev.

prije negoli je tiskara proradila, pobrinula za cenzuru, kako joj ne bi ništa promaklo.²³ Te su se odredbe kasnije usavršavale.²⁴

Sam smještaj prostorija tiskare — na (Gundulićevoj) Poljani, u neposrednoj blizini Dvora²⁵ — nije prošao bez incidenta s ranijim najmoprimcem, koji je odatle — vjerojatno da se učini mjesta za Occhija — deložiran.²⁶

Malo iza useljenja Occhi je ustanovio, da nema dovoljno kapitala, pa se 5. VII. 1783. udružio²⁷ sa dva poslovna druga Dubrovčanina: vlastelinom Nikšom Pucićem i građaninom Sebastijanom Marinovićem. Kapital društva fiksiran je po tom ugovoru na 6.000 carskih talira. Od toga je Republika bila obećala dati, beskamatno na 15 god. 1.000 talira (u stvari 500 cekina, a 1 cekin je onda vrijedio 2 talira). Ostatak od 5.000 talira podijeljen je u 20 karata, od čega je Pucić upisao 1 karat (250 talira), Marinović 2, a Occhi svih ostalih 17. Kad Republika isplati obećane novce, napraviti će se inventar, i Occhi će dobiti naknadu za sve ono, što je dotada platio iz svojih sredstava, ukoliko ta suma prelazi vrijednost njegova dijela. Svi Occhijevi privilegiji (knji-

²³ Occhi u molbi, § 4 »uso di tutte le Nazioni Cattoliche di eleggere due revisori per esaminare tutto ciò, che puo stamparsi...«

Cons. rog. 191, 72 od 31. V. 1783. »La prima parte è di terminare, che ogni qualvolta dovrà stamparsi qualche libro nella Stamparia della nostra città, debba lo stampatore presentare una copia di detto libro all' Ecc.mo Minore Consiglio, il quale debba fare esaminare esso libro tanto dai due Ecclesiastici già delegati, quanto da due altri Secolari da crearsi toties quoties da esso Ecc.mo Minore Consiglio, e che dopo che essa copia sarà sottoscritta da tutti li detti quattro revisori, debba esso Ecc.mo Minore Consiglio far parte della approvazione, e poi estrarsi a sorte due dei Signori Consiglieri, i quali in virtù di detta parte debbano sottoscrivere la detta opera, e li detti Signori Consiglieri estratti dovranno in detto Offizio durare tutto l'anno, in cui saranno stati estratti. 19. c. 5.« Za ovaj i neke druge ispile zahvaljujem srdačno Zdravku Šundrici, arhivistu Drž. arhiva u Dubrovniku.

²⁴ Kako F. Kesterčanek, »Cenzura knjiga i rukopisa i nadzor nad knjigama u Dubrovniku za vrijeme republike«, Vjesnik bibliotekara Hrvatske 1954., 17—25, ne donosi ništa o cenzuri u ovom predmetu, to te zaključke v. Cons. minus, 106, 248 i 258.

²⁵ Div. de foris 203, 265' od 23. VI. 1783. sadržava ugovor o najmu između tiskara i Orsata VI. Gozze. »Gozze., ad annos septem p. v. et decurrere iam inceptos a die 29. maji p. elapsi, dedit, locavit et ad annum afflictum concessit. Carlo Occhi Bibliopolae., totas suas tres apothecas positas in hac Civitate in Pogliana... pro annuo affictu ducatorum nonaginta quinque de gr. 40... Hoc declarato.. quod, expirata presenti locatione, superscriptus locator non teneatur quidpiam persolvere dicto conductori pro illis melioramentis, quae ipse conductor fecisset in praedictis Apothecis...«

²⁶ Lam. Crim. 181, 72', 28. IV. 1784. C. Occhi tuži krojača Jaka Koštu (Costa). Košta je prošle subote bio voda noćne straže i dao je uhapsiti Angela Gattija »mio lavorante di bottega«. Tukao ga je šakama i zlostavljao želeći da se osveti »contro di me o contro i miei attinenti, per essersi ideato che io li sia stato il motivo per esser stato cacciato dalla bottega in cui esercito io la mia arte da' Ser Orsato Vlad. di Gozze«.

²⁷ Većina dokumenata o poslovanju Occhija ne bi bila poznata — njegove se trgovačke knjige nisu sačuvala, — da nisu svi vjerovnici, pohitali iza Occhijeve smrti, krajem prosinca 1787., kad je proglašen stečaj, da službeno registriraju svoja potraživanja. Tako su se u seriji Div. de foris i drugdje sačuvali u prijepisu dokumenti, koji bi inače bili nepoznati.

žara, knjigovežnica, oprostjenje od carina, što je dobio pred 4 god.) opći su beneficij. On će dućan i tiskaru snabdijevati svim potrebnim: radnom snagom i materijalom, a provodit će se najveća štednja. On će voditi sva tri pogona. Zajednički će se odlučivati, koje će se knjige tiskati, koji materijal kupiti i koji radnici uzeti. Blagajnik će biti S. Marinović. On će praviti mjesečne bilance na osnovu podataka, koje će voditi Occhi u 3 knjige (s q u a r c i) za svaki posao napose (1. tiskara, 2. knjižara i 3. papirnica). Dobitak će se godišnji dijeliti u 4 dijela: četvrtina Occhiju, jer radi, a ostalo svakome po broju udjela. Društvo se osniva na 15 godina od dana osnutka. Članovi se ne smiju povući. Tko želi prodati udjele, može samo svojim kolegama u društvu.²⁸

Kad su sve pripreme bile gotove, Malo je vijeće 20. VIII. 1783. izabralo dva svoja člana, koji su pregledali mišljenje četiriju ispitivača (dva crkovnjava i dva svjetovnjaka) o prvoj knjizi, koja se imala tiskati,²⁹ te su na temelju tih nalaza donijeli odluku, da se to djelo tiska. Tekst odluke tiskan je na str. XVI predgovora.³⁰ Koliko znam, kasnije se ta rješenja nisu tiskala, ali je cenzura bez sumnje postojala.³¹

Occhi je ovo djelo posvetio Senatu (zanosna posveta »E c c e l l e n z e ! Il primo saggio della mia nuova Stamperia...« obuhvaća str. I—VI), ali nije dobio nagradu, koju je, možda, očekivao. Zašto su baš kao prvo djelo tiskane talijanske pjesme S. Bobaljevića i M. Monaldija, dubrovačkih petrarkista 16. stoljeća, mislim, da nije teško pogoditi. Rad na skupljanju i redigiranju za štampu rukopisa i starih izdanja »slovinskih« pjesnika nije bila baš tako jednostavna stvar. Occhi se onda požurio da izda jedino vrednije talijanske pjesmotvore Dubrovčana, do kojih je mogao doći.³²

²⁸ Div. foris, 209, 195 i d., po želji kap. Ivana P. Lupija registrira se 31. XII, 1787. »Resta fissata, e stabilita una società, o Compagnia nel Negozio della Stamparia, Bottega di Librajo, vendita di Carta, ligatura di libri ecc. stata fino ad ora di ragione del Sig. C. A. Occhi, fra...«

²⁹ Cons. minus 106, 240. »Ser Balthasar M. Antonius Secundi di Bucchia, Ser Orsatus Savini de Ragnina, facti et creati fuerunt pro subscribendis libris, qui edentur typis hoc anno virtute et in executionem partis Excelsi Rogatorum Consilii captae sub die XXXI-a mensis maji p. p.«

³⁰ »... Risultando dagli Attestati de' Revisori deputati all'Esame del libro intitolato... non trovarsi in esso cosa contraria alla S. Fede Cattolica, ai Principi, o al buon Costume, permettiamo a C. A. Occhi, Stampatore Privilegiato, che possa darlo alla Stampa...« Iza datuma 20. VIII. slijede potpisi prednje dvojice.

³¹ V. odluku Malog vijeća od 5. XI. 1783., Cons. minus 106, 248. »Item de terminando, quod nichill admodum, nec verbum quidem possit edi typis sine expressa licentia Ex.mi Minoris Consilii, et sine iisdem ordinibus et vinculis, qui inpositi fuere pro libris in parte Excelsi Rog. Consilii sub die XXXI mensis maji 1733.« Isp. i ib., 258, od 24. XII, 1783... quod quoties cunque typis editur aliquis liber, vel opusculum, debeat denuo deferri copia impressa eorundem revisoribus tam secularibus, quam ecclesiasticis una cum manuscripto originalis ab iisdem firmato, ut ea possint conferre ac collationare«. Iz prvog se zaključka sluti, da se Malo vijeće naljutilo, jer se izdalo nešto, za što nije postojalo dopuštenje. Iz drugog zaključka vidi se, da je Malo vijeće pazilo, da ne bi došlo do zloporaba, pa netko promijenio odobreni tekst.

³² A B, 48 od 20. V. 1783. Occhi je posudio staro izdanje Bobaljevićevo iz knjižnice Bassegli.

Vjerojatno se nadao izvozu u Italiju. No rezultat ni tu nije mogao biti povoljan. U doba prosvjedenja dubrovački petrarkisti nisu mogli biti zanimljivi talijanskoj čitalačkoj publici. A. Fortis,³³ koji je ovaj privjenac nepovoljno ocijenio u »N u o v o g i o r n a l e e n c i c l o p e d i c o«, Vicenza, 1784., I., 16—20, uzalud je dubrovačkim intelektualcima preporučivao suvremeniju izdavačku politiku. Occhi je samo dijelom prihvatio te zamjerke. Nakon izdavanja djela dubrovačkog historika 15. st. Ludovika Crijevića Tuberona Occhi je tiskao i proširio u sve »slovinške« pokrajine poznati književni manifest, u kome poziva sve ljubitelje slovinškog jezika, da se upišu u »d r u g o v a n j e«. Svaki će mjesec izaći jedna knjiga od oko 20 listova. Slova, veličina (mala osmina) i papir bit će isti kao u tom oglasu. »S k l a d n o p i s a n j e«, t. j. pravopis, bit će prema I. Giorgiju. Članovi će plaćati uloge ili unaprijed ili po primitku knjige. Svi izvan Republike plaćaju »p o n o s« (»p o r t o«). Tko od tih nađe 10 pretplatnika, dobiva na dan 1 primjerak (»j e d a n p r i p i s s v e g a t v o r e n j a«). »D r u g o v a n j e b i t će o t v o r e n o« do kraja travnja iduće 1784. god.³⁴ »z a l a s n o s t o n i j e h, k o j i b o r a v e u d a l e k i j e m s t r a n a m a«. Ali, ako se skupi »b r o j z a d o v o l j a n d r u Ź n i k a«, početak će se i prije tog datuma »p r i t j e Ź t i v a t«. Occhi nije bio previše uvjeren u uspjeh svoje akcije pa ovako zaključuje: »N e i m a j u ć i s e o v i b r o j, i z a

³³ Ž. Muljačić, »Iz korespondencije A. Fortisa«, Građa za pov. knjiž. hrvatske 23, Zagreb 1952., 84, bilj. 87 i str. 110. Fortis je o svom utisku pisao iz Barlette 1. XI. 1783. Fortis je otputovao iz Dubrovnika 14. X. 1783. Kako je Senat još 15. X. vijećao, da li da prihvati posvetu te prve knjige, koju mu je upravio C. Occhi, knjiga sigurno još nije bila u prodaji. Znači, da je knjiga izašla u drugoj polovini listopada, a Fortis ju je dobio naknadno ili je svoj sud donio na osnovu I. izdanja.

³⁴ U početku hrvatskog dijela teksta brošure »A g l i a m a t o r i.« Occhi veli o sebi: »Iza kako ja najprvi uveo sam pritještnicu u slovinške države i iza kako podo sam na svjetlos ispod mojijeh tijeskova Talijanske pjesni plemenitoga gosp. Saba Bobali GluŹca, vlastelina dubrovačkoga, i mnogo svijetlog gradanina gospara Miha Monaldi, i od više Ludovici Cervarii Tuberonis Patritii Rachusini Commentaria suorum temporum, izvađeno iz pisoruka istoga pisaoa... ne imah ja u dulje vrijeme puŹtit knjiŹnike u nadanju za vidjet zadovoljene njihove poŹude...«. Djelo nema naznake godine izdanja na koricama ni unutra. Ako je Tuberona izdan 1784., znači, da je ova broŹura izaŹla iste godine, svakako koji mjesec prije travnja. Međutim, u broŹuri jasno stoji, da se misli na travanj iduće godine (»z a v a s p r i s t u p n i m j e s e c t r a v n j i d o Ź a s t o g a g o d i Ź i Ź t a 1 7 8 4...«). »L' Associazione resterà aperta per tutto il prossimo Mese d'Aprile del venturo 1784.«). Znači, da je ili Cevra ili ovaj manifest otisčan čekao. Vjerujem, da je to bio Cevra. MoŹe se pretpostaviti na osnovu pređnje vijesti (bilj. 31.), da je nastao skandal, jer je Cerva bio na Indeksu od g. 1734. zbog »dosta liberalnog miŹljenja«, pa je Malo vijeće onako 5. XI. reagiralo. Vjerojatno je cijela naklada privremeno uzapćena, pa je prodaja dopuŹtena tek kad je Occhi dokazao, da je izdanje priredio po dubrovačkom rukopisu (moŹda originalu, koji je svojedobno, u doba Jirečeka još postojao), a ne po njemačkim izdanjima 17. st. O L. Cervi v. J. Źidak, s. v., Hrvatska encikl. IV., 97. O slaganju dubrov. izdanja i jednog u Dubrovniku sačuvanog prijepisa sa starijeg predloŹka v. M. Brlek, Rukopisi KnjiŹnice Male braće u Dubrovniku, I., Zagreb 1952., 161. MiŹlim, da zbog toga Occhi i insistira u manifestu, da je to 179. izdanje priredeno po dubrovačkom »pisoruku«.

kako bude dovršilo vrijeme dopušteno drugova-
nju, oli se ne će počinjat pritještenje, oli će pri-
tještiti se oni samo broj pripisa, koji će odgovo-
rit broju onezijek, koji se budu potpisali«. Ne će
tiskati previše primjeraka »za ne uzmažat nekorisne pri-
pise tvorenja, pisanijeh u jedan jezik svuda ne
poznat«. U travnju 1784. »za uzdanost.. družnika.. po-
slat će se na dvor jedno drugo kratko razglaše-
nje s očitovanjem najposlednje odluke za početi,
oli produljit (t. j. odgoditi, »differire«) pritještenje«. Nakon toga razlaže kriterije, po kojima će teći niz »slovin-
skih« pjesnika. Tiskati će ih po redoslijedu, kako su živjeli.³⁵ Skupiti će, veli Occhi, ako već nije, vijesti o njihovu životu i djelima pa će i to tiskati. Knjige
će imati i jezični komentar. »Pristavit će se na svrhu sve-
ga tvorenja jedan dijo (sic!), u komu iznat će se
istomačena različna načina od govorenja, trudna
za razumjet ih, i riječi davne, malo sadar slijede-
ne, za sve čiste bosanske, to jest, onoga naroda,
koji uzdrži najboljega svijeh izgovora slovin-
skih«.

Na kraju brošure tiskano je »Kazalo pjesnika slovin-
skih, koji utvaraju ovo skupljenje«. Zanimljiv je taj
popis autora i djela, jer odatle upoznajemo ukus vremena. Do primje-
raka, rukopisnih i tiskanih, djela, koja su bila cijenjena, lakše se do-
lazilo, a nekih veoma vrijednih djela uopće nema (na pr. komedije M.
Držića). Occhi daje za svakog autora najkraće podatke. Za književne
rodove upotrebljava stare nazive (drama — prikazanje polu-
žalostivo; tragedija — prikazanje žalostivo; ekloge —
razgovori pastijerski i t. d.). Svuda navodi, da li je djelo
»nepritješteno«, ili je »pritješteno«, a rijetko. Naziv za
»sonetto« (sonet) nije znao, pa tu riječ nije s talijanskog ni prevodio,
već ju je u našem tekstu preskočio. Bit će od interesa, da se navede
popis pisaca i djela, do kojih je Occhi došao, ne ulazeći, dakako, ovdje
u činjenicu, da neki od ovih podataka nisu točni. Netočnosti ima i u
kratkim biografskim podacima, koje ne navodim. Piscu idu ovim redom:

³⁵ U primjerku »Manifesta« Sveuč. knjižnice u Zagrebu (koji je nekad bio
vlasništvo Vlaha Stullija, a zatim Velimira Gaja), nabrojio sam svega 25 pjesnika
(svi su Dubrovčani osim Petra Kanavelovića), a M. Breyer, o. c. 343, ih je na-
brojio trideset i osam. Kako je štamparska pogreška isključena, jer je Breyer
napisao broj slovima, bit će on imao kod sebe neko kasnije prošireno izdanje
»Manifesta«. Occhi nije žalio novaca ni truda, da mu najavljeni niz naših pjesnika
bude što vredniji i potpuniji. (»Radi česa postavio sam duga i trud-
na iziskanja bez štednje od pjeneza i, odviše, zazvo sam u
pomoć mnoge, da se sa mnom sjedine u izvršenju jednoga po-
sla dosad od nikoga prije kušana.«). Na kraju oglasa pozvao je
sve privatnike, koji imaju još poneki rukopis, koji nije u popisu, da mu jave, pa
ako vrijedi, on će ga otkupiti i spomenuti ime (bivšeg) vlasnika, kad se djelo
tiska. Obećava zaključno, da će u I. knjizi serije objaviti imena svih pretplatnika.

Š. Minčetić-Vlahović i Džore Držić, Pjesni ljuvene i djeloispravne (t. j. moralne, op. Ž. M.)

Mavro Vetranić Čavčić, Pjesni bogumile (t. j. »sacre«), djeloispravne, špotne i mudroznane. Pjesanca »Putnik«, drame Posvećenje Abramovo i Suzana. Ekupa »iz Euripida«

N. Dimitri, Pjesni pokorne Davidove, Knjige i Pjesni bogumile i djeloispravne

S. Gozze, Derviš (sic!)

Oracio i Marin Mažibradić Šuljaga, Pjesni ljuvene

M. Babulina Bona, Jokasta (prijevod s grčkoga)

N. Nalješković (!) — Nale, Pjesni ljuvene, Djeloispravne, Knjige (»epistole«)

A. Džubranović (!), Jedupka

M. Bunić, Pjesni ljuvene

D. Ranjena (!), Pjesni razlike, »neka prinesenja iz grčkijeh i latinskijeh spjevaoca«. »Sonetti« izostavljeno u našem tekstu

F. Luccari Burina, Atamante (prijevod s grčkoga)

D. Zlatarić, Pjesni ljuvene, Bogumile i Nadgrobnice. Aminta i Eletra (!)

P. Primo Latinić, Evridiče. Upućenje Sina Božjega, Pjesni bogumile i Špotne

Dž. S. Vučićević Bona, Mandalijena, Pjesni ljuvene, Razgovori pastijerski

Dž. F. Gundulić, Suze sina razmetnoga, Pjesni pokorne, Arijadna, Osman, Prozerpina i »razlike druge pjesni«

Dž. Palmota, Pavlimir, Captislava, Eneja, Elena, Akile, Ajače i Ulise, Danica, Alčina, Ipsipile; »pjesanca Srce s. Katarine od Siene«

N. Dž. Vučićević Bona, Glavosjećenje S. I. Krstitelja

V. J. Minčetić, Trublja slovinska, Radonja i Zorka »i njeke druge nepritještene«

Dž. Š. Gundulić, Sunčanica, Oton, Radmio »iz Tasa prinesen«. »Još malahan broj inijeh nepritještenujih«

P. Canavelli, Pjesni bogumile, Ljuvene i Razlike. Pastijer vjerni »iz Gvarini (!)«, Život Jobov

D. Injacio Giorgi, Uzdas Mandalijene, Saltijer slovinski. Pjesni ljuvene, Djeloispravne, Zgode, Začinke i Razgovori pastijerski

J. Bettondi, »Isukrs sudac, knjige Ovidiove i razlika druga prinesenja iz latinskoga«

F. P. Sorgo, Knjige Ovidiove, »Merope iz Maffei i Psike Molierova«

Imena i prezimena pisaca i naslovi djela doneseni su vjerno prema Occhijevu načinu pisanja, ali današnjim pravopisom.

Kako se vidi, izbor je bio dosta bogat i reprezentativan. Prava je šteta, da nisam mogao doći do onog, vjerojatno drugog, izdanja ovog manifesta, koji je vidio pok. M. Breyer, i u kom je bilo još trinaest autora. Možda je među njima bio i M. Držić, jer se o njemu nešto kasnije u Dubrovniku prilično znalo.³⁶ Stoga molim svakoga, koji bilo što zna o tom popisu s 38 imena, da mi javi.

Izdavanje ovog korpusa »nacionalnih« pisaca lijepo se uokviruje u ovo doba, kad se u Dubrovniku opaža nastojanje, da se valorizira kulturna baština i proširi slava Dubrovnika i izvan granica Republike, istodobno s porastom zanimanja za hrvatsko-srpske i opće slavenske probleme. Ovo dubrovačko »slovinstvo« u mnogočemu je odmaklo od »baroknog« slovinstva^{36b} 17. st. (Orbini, Gundulić, Palmotić), jer iza njege stoje ekonomsko-političke težnje ojačale dubrovačke buržoazije. S tim se težnjama slažu privatni interesi Mlečanina C. A. Occhija, koji obilato iskorišćuje tu struju i laska duhu vremena, jer od toga ima i sam koristi. Dubrovačka buržoazija, njeno najmlađe pokoljenje, treba kulturno opravdanje, koje će pratiti zadnji, neuspjeli pokušaj trgovačke ekspanzije na Balkanu. U dubokoj tišini predrevolucionarnih godina sazrijevaju klice, koje će se kod najmladih formulirati, do petnaest godina, kao traženje Ilirske republike, u kojoj bi ili preko koje bi dubrovačka buržoazija postala predvodnik južnoslavenskih, a to će reći i predvodnik ovog dijela Balkana.

Gdje god je stigao, Occhi je uzdizao »slovinski« jezik. U predgovorima hrvatskih knjiga, koji su često vrlo vješta reklama dotadašnjih izdanja, obojadisana patriotskom notom, Occhi se rado obraćao »Stiocu« i iznio svoje zasluge. Tako u predgovoru *Života sv. Benedikta opata*, djelu I. Đurđevića, izdanom 1784. god., Occhi veli: »Njemu (sc. slovinskomu narodu) jur dosad podah iz moje pritištonice razlika tvorenja slovinski složena, a najliše Vandelja prismet i Apostolske knjige u ovi jezik istomačene, koji se s svakijem razlogom može rijet, da je najprostraniji među inijem...«

Međutim, prilike u našim zemljama bile su baš tada nepovoljne za neko jače širenje knjige. Nestašica i glad iscrple su narod svih naših ju-

³⁶ U brošuri »La lingua slava. Esercizio letterario di erudizione patria e nazionale. Tenuto dagli scolari della Rettorica nel Collegio delle Scuole Pie, Ragusa, l'anno MDCCXCVII«, o kojoj piše i V. Adamović, o. c., 92—94, kaže se, da će na akademiji, koju su davali daci Kolegija po uputama, čini se, F. M. Appeninija, Nikola Mirković govoriti pod 4. La drammatica nazionale. Među dubrovačkim dramatičarima, koji dostojno zastupaju Dubrovnik pred velikim nacijama, nalazi se i M. Držić (Marin Darscich). O proširenosti Držićevih djela u 18. st. v. M. Rešetar, »Djela M. D.«, *Stari pisci hrvatski* VII, Zagreb 1930, Uvod VII, i d.

^{36b} Roman Jakobson, »The Kernel of Comparative Slavic Literature«, *Harvard Slavic Studies*, I, 1953, Cambridge-Massachusetts, str. 65—66.

gozpadnih pokrajina, a iza glada došla je kuga. Najprije u Bosni (1782), pa u Dalmaciji pod mletačkom vlasti (1783—1784),³⁷ pa u dubrovačkoj Republici (1784—1785, svega nekoliko izoliranih slučajeva).³⁸ Ova zaraza omela je kroz dvije godine ne samo trgovinu između Dubrovnika i drugih naših i prekomorskih krajeva, nego i promet putnika, koji je brojnim mjerama opreza (karantene, raskuživanje), bio otežan, ako ne i sasvim onemogućen. Posljedice za Occhija, koji je baš 1783.—1785.³⁹ postigao najveću proizvodnju, bile su katastrofalne. Knjige su se gomilale, a nisu se mogle izvoziti — i ovdje se vidi, da je samo dio naklade bio namijenjen Dubrovniku — a radnike je trebalo plaćati. Najprije je Occhi potajno — t a c i t e — prodao svih svojih 17 karata S. Marinoviću,⁴⁰ a zatim je pravio dug za dugom.⁴¹ Ipak nije mogao spriječiti nezadovoljstvo stranih radnika, kojima je vjerojatno bio obećao bolje uvjete. Četiri tipografa: Marc' Antonio d' Antonj, Andrea Trevisan, Alessio d' Alessi zvan Brachetta i Francesco Lischiutti zvan Palazzi potajno su se dogovorili, da napuste tiskaru, i to u zadnji čas saopćise vlasnicima. Ovi su se obratili na Vladu, eda bi ona djelovala na radnike, da ostanu, dok im se ne nađe zamjena⁴² (!?). Radnici su »pristali« da ostanu još 6 mjeseci. Međutim su ih kasnije vlasnici ipak otpustili, jer su vidjeli, da prisilna radna snaga ne vrijedi (pravi će razlog biti, da im se nije isplatilo držati ih, op. Ž. M.). Oni su se obratili komandantu mletačke flote, koja je bila u posjeti Gružu, Contariniju (»c a p i t a n o i n G o l f o«). Razvilo se dopisivanje između njege i dubrovačke Vlade.⁴³ Vlada ih nije htjela pustiti, dok ne

³⁷ I. Milčetić, »Dr. J. Bajamonti i njegova djela«, Rad 192, 200—204.

³⁸ Jeremić-Tadić, Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika I., Beograd 1930., 102.

³⁹ Do kraja 1785. odštampano je bilo 30 izdanja (od ukupno 49), a po vrijednosti najbolje, što je ova tiskara dala.

⁴⁰ Div. foris 209, 198, na 12. II. 1784.

⁴¹ Ib., 209, 190—192, 195—195', 199—201, 210'—213.

⁴² Srdačno zahvaljujem Zdravku Šundrici, arhivistu Drž. arhiva u Dubrovniku, koji mi je prepisao dokumente u vezi s ovom aferom.

Cons. minus 107, 68—68', na 21. X. 1784.: »quod juvenes apothecae Caroli Occhi non possint discedere ab eius servitio, antequam debita eorum cum dicto Carolo eidem non solvant, et quod non possint ante sex menses relinquere eius servitium, et quod teneantur dare plegiarum idoneam, se non discessuros ante dictum tempus, et non dando dictam plegiarum debeat imponi capitaneis januarum civitatis, quod non permittant eis discedere ex urbe«.

⁴³ Isprave i akti 18, st., 1161., 124, Zan Battista Contarini, 28. X. 1784., piše, da su zastavnika Sebastijana Alfieriija, njegova oficira, navedena četvorica, molila da ih ukrcu. »sudditi veneti lavoranti da stamparia, i quali stanchi di servire C. A. Occhi, desiderano di ritornare al natural loro principe«, ali da ih ovaj nije htio primiti. Na povratku iz Gruža Malo im je vijeće naredilo, da još 6 mj. ostanu. Contarini je izvidio stvar i traži, da se puste, jer je prirodno, da oni žele natrag u domovinu. Stoga apelira na Vladu, da ih preda, a eventualni dužnici neka se jave i bit će podmireni.

Senat je odgovorio 29. X., Litt. P. n. 117, 132, ističući, da su se radnici dobrovoljno uposlili, da su poslodavci uložili velik novac, i da nije red, da zbog hira njihova (!) posao zastane.

plate vlasnicima tiskare neke dugove od 111,31 dukata. Contarini je obećao namiriti tu svotu, tako da su sva četvorica konačno dobila

Kako je ovaj dokument valjda najstarija vijest o otporu grafičara protiv poslodavaca u našim krajevima, pa makar se ne radi još o klasno svijesnom proletarijatu i makar su ovi radnici bili stranci, donosim ga u cijelosti.

A. S. E. il Sig.r Zan Battista Contarini Capitano in Golfo

Gravosa

»Dal gentilissimo foglio dell' E. V. in data di jeri rileviamo quanto diverse siano state le differenze insorte tra Marc' Antonio d' Antonj, Andrea Trevisan, Alessio d' Alessi detto Brachetta e Francesco Lischiutti detto Palazzi e tra gli interessati di questa Stamperia da quello, che le furono rappresentate dai detti lavoranti nella supplica, che le hanno presentato, Determinatissimi questi all'improvviso di lasciare il servizio della stamperia, comunicarono tal loro risoluzione agli interessati nella medesima, i quali vedutisi per sorpresa abbandonare da persone, senza l'opera delle quali doveva restar sospeso il loro negozio, poiche nessuno cenno gli avevano fatto di tale loro idea precedentemente in guisa da poter supplire con altra gente alla loro mancanza, fecero a noi ricorso, perche gli obbligassimo a continuare il servizio del detto negozio per un tempo congruo in cui potersi provvedere di altri soggetti da sostituire dopo la loro partenza. Riflettendosi pertanto da noi quanto inconveniente sia il permettere, che un servizio, al quale uno si sia spontaneamente ingaggiato, debba abbandonarsi a capriccio senza un previo avviso, onde a tempo provvedere all'altrui assenza, e consideratosi quanto resti offesa la buona fede, su la quale appoggiati i detti interessati avevano eretto un negozio con esborso considerabilissimo di denaro, quale seguita l'improvvisa partenza dei detti lavoranti avrebbe dovuto restare infruttuoso con grave loro danno, quanto ragionevole, altrettanto giusta ci parve l'istanza degli interessati, e perciò furono obbligati da noi i detti lavoranti a seguitare il servizio della stamperia per altri sei mesi, dentro i quali si sarebbe potuto ingaggiare altri uomini ugualmente abili, e capaci alla continuazione del negozio«. Kao što se vidi, vlast je otvoreno stala uz kapitaliste. Međutim, radnici su se oprli, usporili su tempo i kvalitet rada, što se vidi iz nastavka. »Dietro però a tale nostra terminazione avendo in seguito riflettuto gli interessati, che il loro servizio in mani di persone forzate e male affette non dovrebbe essere di loro soddisfazione, gli hanno da giorni passati accordata la ricercata liberta; ma nel tempo stesso ci hanno fatto autenticamente constare diversi debiti con loro contratti ascendenti a ducati 111:31 di questa moneta, e ne chieggono il rimborso, onde previo l'adempimento dei doveri contratti, sarà in loro liberta di restare o di partire. Ciò è quanto ci facciamo il piacere di recare al riverito suo lume, in mentre con speciale e distinta osservazione ci ricordiamo.

Ragusa li 29 ottobre 1784.

Iako se izričito ne kaže, ekonomski je razlog bez sumnje potakao ove radnike, jer da su njihove plaće bile bolje, ne bi se bili zadužili kod svojih poslodavaca. Nedostaju podaci, kakve su im bile plaće i radni uvjeti, ali je vjerojatno, da su stajali bez posla bez vlastite krivnje — jer je prodaja knjiga slabo uspijevala — i da su uzimali akontacije za doba, kad će raditi punim tempom.

Ovaj sukob, iako je Senat insistirao na njegovu privatnopravnom karakteru (radnici su »slobodno« napravili ugovor i sad su prekršili riječ), a mletački komandant na međunarodnopravnom (dubrovačka vlast ne smije zadržavati strane podanike) bio je u biti prethodnik onih sukoba, o kojima piše V. Cević, *Historija organizacije i političkih borba grafičkih radnika Hrvatske 1870—1955*, Zagreb 1955.

Contarini je istog dana odgovorio, da prima sa zadovoljstvom na znanje prednji dopis. Predložio je, da se predaja i isplata duga ubrza, jer je vrijeme za odlazak flote pogodno. On uzima na sebe isplatu dugova. I. i akti, 1161, 125.

Kako Senat nije odgovorio, Contarini je 30. X. zatražio žurnan odgovor. Ib., 1161, 126.

dopuštenje za iseljenje. Držim, da se jedini Trevisan, Occhijev nasljednik, nije poslužio tim dopuštanjem.⁴⁴

Vlada je pokazala svoje razumijevanje za Occhijeve teškoće time, što ga je baš u jeku krize s radnicima imenovala kapetanom dubrovačke vojske.⁴⁵ To nije bilo neko odlikovanje, već mala sinekura, toliko da ima neku sigurnu zaradu.⁴⁶

Sve je ove neprilike izrazio Occhi u priprostim talijanskim stihovima, koje je tiskao u »Dialogo astronomico tra Orlando di Piazza, ed il librajò della Città«, na str. 3—5 kalendara (»Diario«) za 1785. god. Kameni Orlando tu rešeta gradske i svjetske prilike, a knjižar — sam Occhi — mu sekundira.

»Pur troppo mi sovviene, che l' Anno omai possato
Di far nuovo Pronostico m' ero di già impegnato.

Ma non ho mai potuto mettermi al Tavolino,
Per scrivere il Lunario, pensando al mio destino.

Vedendo che per me pur troppo è una Disgrazia
Questa peste che affligge la Bosna, e la Dalmazia.

Che molte spedizioni mi tiene sequestrate
Di tante e tante opere, che sono già stampate.

Senat je kasno ujutro 30. X. odgovorio, da ostaje na ranijim prijedlozima. Čim četiri radnika plate dugove, mogu slobodno ići. Litt. PONENTIS 117, 132. Pismo 129.

Contarini se naljutio, što sumnjaju u njegovu riječ da će platiti dug, pa je zamolio Senat, da smjesta pošalje vjerovnike na obalu, i sve, na što imaju pravo, bit će im plaćeno. I. i akti, 1161, 127.

Senat je javio, da je obavijestio vjerovnike i saopćio radnicima, kako stvari stoje. Ako žele poći, mogu. »Potrà dunque l' E. V. intendersi con loro per sapere le loro risoluzioni, essendo noi indifferenti su questo riguardo«, završava Senat nastojeći izbrisati svoj udio u zadržavanju ovih ljudi.

— Od svih je ostao jedini Trevisan, možda zato, jer su ga sad mogli bolje plaćati.

⁴⁴ Serija 19. Privata, sv. 47., Libro di fallimento di C. A. Occhi 1788. Na fol 2' a tergo namiren je A. Trevisan s 38:5 dukata. Na f. 42' a tergo ima njegova izjava, da je za svoj rad u tiskari do 22. XII. 1787. za vrijeme od 3 god. 11 mj, 24 d. dobio u movcu, a nešto i u tekstilu 940:16 dukata. Kako su se bili pogodili, da ga plaća 9 carskih talira mjesečno (što je oko 20 dukata, op. Ž. M.), to mu je Occhi ostao dužan 38:5 dukata. Trevisan dokazuje svoju plaću »dal libretto che si presenta insieme con questa dichiarazione, e dal libro del Negozio esistente nella Libreria del medesimo q. C. Occhi (oboje nije sačuvano, op. Ž. M.). Ako je to istina, Trevisan je neprekidno radio u tiskari od 28. XII. 1783.

⁴⁵ Cons. rog. 192, 215. Bez molbe, »Capitano delle nostre Milizie«.

⁴⁶ Što je mislila sama dubrovačka Vlada o svojoj vojsci 1782., kad se htjela riješiti napuljskog »governatore delle armi« v. Litt. PONENTIS 114, 57/3 »poché picchetti di gente, che non essendo disciplinata agli esercizi, e evoluzioni militari, non meritano nemmeno il nome de' Soldati, ne servono ad altro, che a guardare i porti, dare esecuzione agli ordini della Polizia, e far da corrieri per lo Stato«. Nije za to bila potrebna neka naročita vještina, kako misli M. Breyer, o. c., 344

Delle quali mi trovo al presente ripieni
 Oltre alla Bottega, ancor i Magazzeni.
 Occorrono sovvente gran somma di contanti
 Per provedder di Carta, e pagar Lavoranti.
 E quando viene il Sabato, eccoli tutti pronti
 A cercar dei denari col libretto de' Conti . . .»

U istoj knjizi, uz svaku mjesečevu mijenu, daje šaljiva »predvidanja« što će se prema zodijaku i t. d. desiti u to doba godine. Sredinom ožujka bilo bi vrijeme, da i dubrovački knjižar ode na poslovni put.

»Ed il nostro librajo anche egli va a viaggiare
 L' Opere che ha stampate per veder d' esitare.
 Non so se ciò sarà con sorte, o con disgrazia,
 Ma certo le predico lunga la contumazia.«

Senat je raspravljao o teškoj situaciji tiskara, koji je oslao odjednom bez većine radnika, pa je obećao, da će primiti u bombardijere (opet neka vrsta sinekure), čim se isprazne 4 mjesta, 4 tipografa, prve koji se uposle kod Occhija, ali tek pošto prođu 2 godine i oni se usavrše u struci.⁴⁷

Krajem 1785. tiskara je i dalje bila u krizi, pa je Occhiju određena dnevnicu od 12 dinarića, a on će za nju vježbati topnike u pucanja iz topova.⁴⁸

Da je Occhi bio u očajnoj situaciji, vidi se i po tome, što je Senat teška srca primio njegovu posvetu novog izdanja Della Bellina Rječnika,⁴⁹ od koega je I. dio izašao početkom 1786. (iako na naslovnoj strani stoji, da je tiskan 1785.). Debata se dugo vodila oko svote, koja će mu se darovati (100 talira manje 2 dinarića ili manje 1), a na kraju je Senat zaključio, da ubuduće nitko ne smije posvećivati njemu knjige, ako nije za to dobio dopuštenje!⁵⁰

No Occhi je bio žilav. Sredinom 1786. poslao je on svog pouzdanika, ranijeg dubrovačkog zubara, a zatim oficira dubrovačke vojske,

⁴⁷ Cons. rog. 192, 222. od 8. XI. 1784. »..i primi quattro posti di bombardieri, che vacheranno da ora innavenire di grossetti quattro al giorno, siano dei primi quattro giovani, che si metteranno a imparare l' arte di stampatore, e c'ò allora quando s' abiliteranno nella detta arte, ma non prima di due anni, e c'ò con giuramento di Cap.no Carl' Antonio Occhi, e con che li detti quattro Bombardieri non siamo esenti dagli servizij publici che prestano li altri Bombardieri. 21 c. 2.

⁴⁸ Cons. rog. 193, 188 od 6. XII. 1785. M. Breyer, o. c., 344.

⁴⁹ Cons. rog. 193, 221 od 24. I. 1786. »..accettare la dedica fatta da Carlo Occhi all' Eccelso Senato del primo tomo del Dizionario Italiano Latino Illirico del P. Dellabella da lui ristampato con regalarli talari rettorali cento meno due grossetti . . . 18 c. 5. fri 3.

⁵⁰ Ib., 221. La prima parte è di terminare, che innapresso alcuno non possa presentare libri dedicati al publico senza aver prima ottenuto la facolta dall' Eccelso Senato. 21 c. 5.

Gaetana Pierinija⁵¹ na dalek put po Dalmaciji, Hrvatskom Primorju i dalje, ako stigne i ako mu dotekne novaca. Kako Pierini, sudeći po njegovim izvještajima, nije imao gotovo nikakva uspjeha, a Occhi je mislio obratno, to je na zahtjev Occhijev u 208. knjizi serije *Diversa de foris* registrirano 5 Pierinijevih pisama i 3 direktive, koje je Occhi njemu dao. Kako mnogi dijelovi pisama nisu značajni, dajem njihove kratke sadržaje.⁵²

G. Pierini dobio je već 24. V. 1786. od Senata tromjesečni plaćeni dopust, da ode po poslu tiskare u Dalmaciju, jer Occhi tamo ne može iz »poznatih razloga«.⁵³ U Dubrovniku je ostavio nezbrinutu ženu. Javio se prvi put iz Splita 5. VII. i. g.

Piazzoli je bio odselio još u doba kuge, ali N. Grisogona je našao. Predao mu je Occhijevo pismo i rekao ukratko razlog puta, ali nisu mogli potanje razgovarati, jer je bilo drugih ljudi. Grisogono ga je pozvao k sebi, platio mu 10 talira za dug i ulio mu nadu, da će moći mnogo toga postići, kad se bude vraćao. Pierini mu je dao po jednog Della Hellu i Tuberona na veresiju. Bio bi ostao duže u Splitu, ali se patrunu lađe žurilo. Tako nije upoznao nikoga više. Onaj se plemić (Grisogono?) mnogo zauzeo i rekao mu je, da se može nadati pozitivnu ishodu onoga, što je Occhi rekao Pieriniju u četiri oka.⁵⁴

Drugo je pismo s Rijeke, 11. VII. Nakon strašne oluje, koja im je rasparala jedro, stigli su na Rijeku. Konzul dubrovački Barčić obećao je, da će mu pomoći. Pierini je poslao za Beč pismo Bara Marinovića, a za Zagreb ostala pisma. Čeka odgovor za 10—12 dana i po njemu će se ravnati.⁵⁵ Pesimistički je raspoložen što se tiče prodaje školskih knjiga, jer je po carskoj naredbi isključivo dopuštena kao udžbenik neka knjiga, pisana njemački i talijanski, koja ima početnicu, katekizam,

⁵¹ V. Jeremić-Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika II*, Beograd 1939., str. 83, 87; spominje se 1784. kao zubar a 26. II. 1785. kao niži oficir gradske straže. U III. sv. nav. d., 163, isto. Našao sam još dokumenata o ovom putujućem zubaru. *Cons. rog.* 186, 62' spominje ga već 1777. god. Prema *Cons. rog.* 189, 171 on je 1781. god. bolnički brijač (valjda sporedno zanimanje!). U *Lam. crim.* 177, 39, tuži Marija, Pierinijeva sluškinja 1782. god. nekog Nika Generalovića, koji ju »insolentava con le mani«, kad je išla po vodu. U *Cassa del common*, 20, 250 nalazi se dana 16. VII. 1786. zapisano, da je G. Pierini zubar primio 31 dukat za plaću te godine (to je jedva preko 3 dinarića dnevno, vrlo mala plaća).

⁵² *Div. de foris* 208, 36'—52'.

⁵³ *Cons. rog.* 194, 73'. *Eccellenze*. Occorrendo a G. Pierini suddito umilissimo dell'EE. VV. di portarsi in Dalmazia per affari premurosi di questa stamperia privilegiata, ne potendo farlo C. A. Occhi per i riguardi ben noti all'EE. VV. supplica il ricorrente la loro bontà di concedergli la licenza per tre mesi con la continuazione del salario...«.

⁵⁴ *Div. de foris* 208, 36'—37'.

⁵⁵ *Ib.*, 37': »Ho spedito le lettere a Vienna, che m'ha consegnato il Sr Baro Marini come pure... ho impostato le lettere per Zagabria e fra dieci giorni, o dodeci avremo le risposte, ed in allora saprò regolararmi«.

osnovno iz biblijske i svjetske povijesti i t. d., pa dubrovačka izdanja ne će nitko htjeti kupiti.⁵⁶

Nada se naći pretplatnika za »Slovinke pjesnike«, a i prodati koji primjerak Rječnika, ali dosad nije zaradio ni pare.⁵⁷ Ni Parović, ni guverner nisu u gradu. Neki Domenico Fumadri nudi se, da će preprodati velikih knjiga za 8 do 10 cekina, ali novac će poslati, kad ga dobije, pa Pierini moli Occhija za mišljenje.

Treće je pismo od 27. VII. iz Senigallie. Pierini je na svoju ruku prešao more s namjerom, da tu na velikom sajmu zaradi nešto vršeći zubarski posao, jer je na Rijeci inače morao beskorisno stajati, dok ne stignu odgovori na pisma i manifeste, koje je poslao u Zagreb, i dok se mjesni odgovorni faktori ne vrate s ljetovanja. Međutim, ni tu nije imao sreće sa zubarstvom. Pokušao je da sklopi poslovne veze s najpoznatijim mletačkim knjižarima, koji su se našli na sajmu (Storti, Zatta, Lucatelli i Bettinelli), ali bez uspjeha, jer ovi nisu htjeli od njega ništa kupiti ni uzeti u zamjenu, a svoje su knjige davali samo za gotovinu. Pierini se čudio toj diskriminaciji: čim čuju ime Dubrovnik, lecnu se kao da je kužan.⁵⁸ Pobrинуo se, da za Occhija nađe ukrase za balčak paradne sablje. Nije mogao ni tu naći nijednog radnika, koji bi odgovarao po svojim kvalitetama. Bio je samo jedan Venecijanac, ali se taj često opija, pa nije ni progovorio s njim. Upoznao je Filipa Obradovića, bogata trgovca iz Trsta, posredstvom kap. Galjufa. Drži, da će se preko Obradovića moći naći mnogi pretplatnici u Hrvatskoj.⁵⁹

Četvrto pismo nosi datum: Rijeka, 16. VIII. 1786. Pierini se putem razbolio. Povrh toga, zbog jake ljuljanja pao mu je na nogu jedan sanduk s knjigama i ranio ga. Nije uspio prodati ništa. Ponovo je pisao u Zagreb i Karlovac, ali nije dobio odgovora. Zato se ne usuđuje onamo putovati. Mogao je na Rijeci prodati nešto velikih knjiga, ali su nudili odveć nisku cijenu. U Bakru nije također ništa zaradio, ni na knjigama, ni vadeći zube. Razlozi knjižarskog neuspjeha dvojaki su: 1. ne razumiju »slovinški« dijalekat, na kom su pisane knjige i 2. bave se sva-

⁵⁶ Ib. 38... »sono inibiti li Libri Scolastici, essendo per Ordine Imperiale stato stampato un certo libro Normale Italiano e Tedesco, che principia dall' A. B. C., e prosegue per ordine fino al Catechismo, alla Bibbia, e ad un poco di Storia Sacra, e Profana; onde per conseguenza li libri da Scuola non contano nulla«.

⁵⁷ Ib., 38, »Spero che mi riuscirà di fare degli Associati, e che si esiterà qualche Dizionario, ma in due giorni, che sono in Fiume non ho toccato un soldo«.

⁵⁸ Ib., 38' i d. »Non ho mancato di spedire le Lettere, ed i Manifesti per Zagabria...« ». Speravo pure di fare qualche cosa con i Librai Veneziani, essendo qui Storti, Zatta, Lucatelli, e Bettinelli, ma non ho potuto fare menomo negozio; ributtano il nome di Ragusa, come se avessi la Peste, Tutti m'hanno offerto vantaggio a contanti, ma della Nostra Stampa niente vogliono a baratto. Vi è del misero (valjda »mistero«), e vorrei dicifrarlo«.

⁵⁹ Ib., 39 b, »Spero di avere trovato un mezzo forse per avere un'associazione in Croazia e per averne un dettaglio. Vi potrete abbozzare con Cap. Gagliuffi, che esso era presente, e fu mediatore nel procurarmi la conoscenza del Sig. Obradovich di Trieste, mercante cognito ovunque«.

čim, samo ne učenjem.⁶⁰ Skoro kreće u Senj, možda bude bolje sreće. Nitko se nije htio pretplatiti na pjesnike. Ispričavaju se, da ne razumiju pravopis. Jedini se F. Obradović iz Trsta pretplatio i na pjesnike, i na Rječnik i obećao, da će naći još abonenata.⁶¹ Posao ide slabo; ako se stvar i u Splitu izjalovi, treba stegnuti kajiš. Pridigao je od g. Lupija knjige, koje mu je Occhi naknadno poslao. Utvrdio je, da nedostaje 1 svezak Tuberona, a mjesto biblije našao je I. svezak »Dizionario della Sanità«.⁶² Lupi mu je rekao, da o Tuberonu ništa ne zna, a da je zadržao I. tom Della Belle kao naknadu za sanduk, u kom će neke knjige poslati u Beč. Konzul Barčić nije mu uopće pomogao niti ga je uveo guverneru. Guverner je jedva primio I. sv. Rječnika Della Belle, Tuberona i djelo o bontonu »Giovan e civile«; zaželio je, da mu se pošalje II. svezak Della Belle, kad izađe. Spreman je platiti ga. Dr. Parović je teško bolestan i ne može mu pomoći. Nije ni na Rijeci mogao naći radnika za tiskaru. Nadao se, da će neki mladi Nijemac pristati, ali je taj dužan da još nekoliko mjeseci, do izminuća petogodišnjeg staža, služi svog gazdu.⁶³

Peto je pismo najduže. Datirano je na Rijeci 24. VIII. Priložen je putni račun, iz koga izlazi, da, kad se sve zbroji i odbije, Pieriniju ostaje svega 10:24 dubr. dukata. »Esaminate se posso far viaggio fino a Temiscovar«, završava gorko.⁶⁴ Cijelo je pismo u stvari Pierinijeva apologija. On se borio, zalaćao, trudio, a što nema uspjeha, nije on kriv, nego prilike. Ponavlja sve neusphe: iz Zagreba i Karlovca nema odgovora, konzul ga uopće ne pomaže. Guverner je jedva primio one knjige na dar. Nije ni čudo, jer po zadnjim carskim naredbama, svi činovnici moraju učiti njemački, u školama i uretima govorit će se samo njemački, dopuštene su samo njemačke knjige.⁶⁵ Prodao je samo malo knjiga nekom putujućem knjžaru. Postoji samo jedan pravi knjžar knjigoveža, ali taj je Nijemac i ne ku-

⁶⁰ Ib., 40, »... poco contento per non avere esito di un Soldo, e molto più per non aver avuto nessuno riscontro alle lettere replicate spedite in Zagabria ed in Carlistat«. »... A Buccari... non intendono il dialetto Illirico, col quale sono stampati i Nostri Libri, e poi perche fanno professione di tutto, fuorchè di studiare«.

⁶¹ Ib., 40': »Nessuno ha voluto sottoscriversi per il progetto dei Poeti, adducendo per iscusà, che non capiscono l'Ortografia, ed il solo Sig. Filippo Obradovich di Trieste si è associato tanto per il Dizionario, che per i Poeti, e questi mi ha promesso di procurarmi degli Associati in Croazia«. Dakle, razlog neuspjeha je, što riječki čakavci ne znaju štokavski.

⁶² To je, po svoj prilici, »Dizionario compendioso di sanità etc. tradotto dal francese dal Gian Pietro Fusanacci, Venezia 1770, I—IV«.

⁶³ Ib., 41', u postscriptumu.

⁶⁴ Ib., 46', Nije, doduše, sačuvan dokumenat, iz kog se vidi, da je Occhi slao Pierinija do Temišvara, ali se to indirektno vidi iz 5. pisma.

⁶⁵ Ib., 43, »Per decreto di S. M. viene proibito qualunque linguaggio negli Offizj, e Scuole Pubbliche, a riserva del Tedesco, ne puossi vendere un Libro Scolastico, che non sia scritto in Tedesco... Ecco adunque abbandonato l'Illirico linguaggio, e quei pochi, che lo sanno, non capiscono per niente, ne il Nostro Dialetto, ne la Nostra Ortografia«.

puje ništa. Mjesni štampar »K a r l e s i z« tiska samo ono, što mu vlast da, a to je sve na njemačkom ili na kranjskom.⁶⁶ Nema ni cekina, a put kopnom skuplji je nego morem. Ne može nikako za daleki Temišvar. Čudi se, da Occhi širi po Dubrovniku, kako mu je on »pojeo« 100 cekina. To je neistina. Knjige su na sigurnom, kod konzula. Ne će, valjda, prigovoriti, da mu se roba njegovom krivnjom »zaledila«. Kamo sreće, da Occhiju, koji ima pune magazine neprodanih knjiga, zatreba ono malo knjiga, koje on ima sa sobom. Jedino je pozitivno, što je Obradoviću poslao knjiga za 40 lira i što će, možda, biti nešto u Splitu. Sve ostalo je nesigurno. Ne zna, što da mu savjetuje.

Pisma su registrirana 26. rujna. Nešto kasnije, 12. i 23. listopada, Occhi je dokazivao pred Malim vijećem sa svjedocima, da je Pierini još 16. rujna bio na Rijeci, gdje da je prodao »ne malo« »slovinskih« knjiga, a da ih je i slao za Trst. Svjedoci su izjavili, da Pierini po Rijeci govori, kako čeka odgovor iz Beča pa će napustiti dubrovačku službu i zaposliti se u Austriji.⁶⁷

U ovaj se posao umiješao i Senat, pa je 25. XI. pisano Barčiću, da pripazi na Occhijeve interese i da preda sve knjige, novac i ostalo Ivanu Lupiju, koга je Occhi opunomoćio. Ako je točno, da Pierini misli prijeći u tuđu službu, neka mu svakako oduzme uniformu.⁶⁸

Barčić je odgovorio 5. I. 1787., da je Pierini ostavio kod njega sanduk i svežanj knjiga. U listopadu mu je pisao iz Senja, da mu posudi novaca, koje da će Occhi njemu (Barčiću) namiriti, jer da kupuje za potrebe tiskare teleće kože i kani natrag preko Zadra. Poslije toga nije čuo o njemu nikakvih vijesti. Baro Marinović pitao je za Pierinija i, kad je čuo, što je, ostavio je dvije knjige. Barčić traži upute, kuda će s knjigama i moli za plaćanje duga.⁶⁹

Kasnije nema više dokumenata o ovoj aferi.

Occhijeva propast bliži se sad ubrzanim koracima. 4. XI. 1786. Senat vijeća o njegovoj molbi, da mu se poveća plaća u vojsci, a on se obvezuje, da će nadzirati tvrđave i artiljeriju, kako ne bi topovi

⁶⁶ Ib., 42', »Qui non vi è, che un Librajo Legatore Tedesco, ma non comprante. Questo Stampatore Karlesiz non stampa, che roba a conto Publico, e scritta in Tedesco e Cragolino«.

⁶⁷ I. i akti, 18. st., 3177/II, 432... Occhi je htio dokazati: 1. Qualmente G. P. fino ai 16. Sett. non era ancora di Fiume partito per Segna; 2. Qualmente... abbia venduto non pochi Libri Illirici a Fiume, et inoltre fatta la spedizione in cassa dei medesimi per Trieste; 3. Qualmente... si è espresso in Fiume, che attendeva una risposta di Vienna per essere colà impiegato; 4. Qualmente... ha espressamente contravenuto alle Commissioni dateli... in ordine alla vendita dei sudetti libri. Tvrđnju pod 2. je ovako potvrdio svjedok: »Io ho veduto vendere fino ai 16 Sett... il P. a F. libri Illirici et Italiani, anzi so che li medesimi ha venduto ad un tal Gio. Foscari quale ho visto che sborsava denaro per i sudetti libri, ma non so se dei detti libri aveva spedito in cassa a Trieste«.

⁶⁸ Litt. P. o. n. 119, 320.

⁶⁹ I. i akti 18. st., 3122, 50.

sagnjili, što se već nekoliko puta desilo.⁷⁰ U ovoj molbi jadikovci prvi put jasno stoji argumenat, da je zbog toga, što je osnovao tiskaru u Dubrovniku, on prognan iz svoje domovine. No ni sam Senat odviše ne vjeruje tom argumentu.⁷¹ Po svemu se čini, da je Occhi sam izmislilo, da ga venecijanski žbiri gone i da mu prijete, kako bi od inače škrtog Senata dobio što veću pomoć kao žrtva dužnosti. Još se manje mogu dokumentirati tvrdnje, da je na Occhija pokušao atentat.⁷² Occhi nije mogao u Veneciju ne toliko zbog animoziteta i mržnje, kojom su bez sumnje bile obuzete njegove pređašnje kolege, već zbog sasvim običnog razloga, što nije imao kapitala da započne neki posao, a i zbog toga, što ga Senat ne bi tako lako pustio. Njegova se agonija u toku 1787. produžavala.

26. IV. 1787. žalio se opet u molbi Senatu, da je obvezan držati u radionici jedan tijesak, a od svog posla ima samo štete, jer ne prodaje skoro ništa. Ne može više da plaća najam za tiskaru i moli jednu prostoriju u Sponzi, koja ni za što ne služi državi.⁷³ Ujedno želi ukloniti konkurenciju u prodaji pisaćeg materijala i traži, da mu se za tu robu odobri pravo isključive prodaje, a sve zalihe kod trgovaca mješovitom robom on će prekupiti po cijeni koštanja. Senat mu je sve

⁷⁰ Molba u I. i akti 18. st., 3358, 152. Cons. rog. 194, 158'—159'. »E ben noto all' EE. VV. l' infelice stato in cui mi ritrovo confinato da addietro 4 anni, dacche ho introdotto in questa Dominante la Stamperia. Dopo aver esaurito tutto il mio essere, proscritto dalla Patria, inseguito da ogni parte dai disastri, incapace ora mi trovo a poter sussistere oppresso da tante disgrazie.« »...È siccome è troppo necessario, che qualcheduno soprintenda al mantenimento della loro artiglieria, acciocché non venghi distratta, nè marcita per non aver di nuovo da spender tanto denaro per rifarla, come più volte furono obbligati a fare, così mi esibisco di rivedere quante volte all' EE. VV. parerà le loro Fortezze, ed accudire acciocché il tutto si mantenghi a dovere...«.

⁷¹ To se vidi iz motivacije senatske odluke u vezi s prednjom molbom, usp. M. Breyer, o. c., 340. »il quale dice di essere proscritto...«.

⁷² Id., ib., prema V. Adamović, o. c., I, 86, 153. Adamović donosi neku »pohvalnicu«, ali ne kaže, da li se radi o zapisu ili natpisu i gdje se taj nalazi. Vjerojatno je, da se radi o sastavku iz kasnijeg doba, jer se ni datum ne slaže (Anno MDCCXXXI), ni neke tvrdnje (da je Occhi otvorio javnu knjižnicu, dobio godišnju plaću od Senata i sl.). Prema tome držim, da nisu točne ni tvrdnje, da je jedva umakao napadu mletačkih agenata. Krajem 18. st. tiskarstvo nije ničija tajna ni monopol. Da Dubrovnik nije dobio tiskaru Occhijevu, mogao ju je dobiti iz koje druge zemlje ili grada. Mletačka vlast mogla ga je uhapsiti, kad je išao u Veneciju kupiti strojeve i tražiti pomoćnike krajem 1782., jer kad se za to znalo u Dubrovniku, nije moglo biti nepoznato tajnoj policiji mletačkoj. Štaviše, on je naručivao knjige u mletačkog knjižara Stortija, što se vidi iz Libro di fallimento, a tergo, f. 42', prilog.

⁷³ I i akti 18. st., 3358, 191, Cons. rog. 195, 35. »...È noto abbastanza all' EE. VV. il danno, che mi proviene nel mantenere il detto torchio, mentre oltre un tenuissimo guadagno che fo alcune volte all' anno colla vendita di pochi fogli stampati, a rimanente col proprio mi conviene di soccombere. Gli annui affitti della Bottega, ove è piantato il torchio, e del magazzino necessario per riporre i fogli stampati, e la carta ora mai mi vedo incapace di potergli sodisfare. Il luogo della Sponza già da tanti anni derelitto, ed affatto infruttuoso se l' EE. VV. si degnassero di accordarmelo per trasferire ivi la Stamperia, sarebbe a me di non indifferente sollievo...«.

odobrio. Nije jasno, da li se štamparija preselila u nove prostorije za Occhijeva života.⁷⁴ 29. XII. 1787. Occhi je umro u bijedi,⁷⁵ na tuđem krevetu, osamljen i iznemogao. Malo je vijeće 2. I. 1788. izabralo tri delegata za uređenje pokojnikove imovine i namirenje vjerovnika.⁷⁶ 8. I. izvješten je pod svodovima Sponze oglas, da se svi vjerovnici i dužnici jave u roku od 8, odnosno 30 d., a oni koji su u inozemstvu u roku od 2 mj.⁷⁷

28. IV. 1789. predan je inventar tiskare Andriji Trevisanu,⁷⁸ bivšem Occhijevu radniku, koji je još od ožujka 1788. vodio tiskaru⁷⁹ po odobrenju Senata. Njemu nije odobren naziv povlaštene štamparije (S. Privilegiata), već državne štamparije (S. Pubblica).

Na zadnjem se djelu u našem popisu (br. 47) ne nalazi ime tiskare, pa je vjerojatno, da je ono izdano u razmaku od Occhijeve smrti do ožujka 1788.

Dugova je bila sva sila, tako da je tek 1810. god. ostavinska masa bila sređena. Tada su, naime, prodane neke knjige s pogreškama i neki predmeti inventara.⁸⁰

U popisu dosad identificiranih Occhijevih izdanja navodi se uz svaku knjigu, koju sam imao u rukama, kratica knjižnice (jedine ili jedne od više njih), u kojoj sam djelo našao. Te su kratice: NB — Naučna biblioteka Dubrovnik, KMB — Knjižnica Male braće Dubrovnik, Sv. — Sveučilišna knjižnica Zagreb i DAD — Državni arhiv u Dubrovniku.

Kod knjiga, koje nisam našao, navodim vijesti o njima.

Knjige su, osim prve, raspoređene po abecednom redu: po prezimenu autora ili, ako je ovaj nepoznat, po prvoj imenici u naslovu. Leticima je dan hrvatski naslov.

Iako se zna, da su neke knjige izašle sa zakašnjenjem, one se ipak navode u godini, koja piše na naslovnoj strani.

Naslovi se donose po današnjem pravopisu i u skraćenom obliku iz razloga navedenih u bilj. 5.

⁷⁴ Iz *Libro di fallimento*, f. 3' a tergo vidi se, da je Medo Vlada Gozze (tal. Orsato Vladimiro) na 15. XII. 1788. primio od ostavinske mase, u ime naša, isteklog 29. V. (god. 1788. voditelj je tiskare već Trevisan) 64:7 dukata, a ostatak su od 30:33 dukata platila dva nova najmoprimca.

⁷⁵ V. bilj. 6. Isp. *Libro di fallimento*, razne cedulje: troškovi spirova. Krevet je sav »infragidato« i vlasnik hoće novi.

⁷⁶ Cons. rog. 195, 137 i Minus 108, 92.

⁷⁷ *Libro di fallimento*, 1'—2, a tergo.

⁷⁸ *Ib.*, f. 1.

⁷⁹ Cons. rog. 195, 179.

⁸⁰ *Libro di fallimento*, listići, 16. III. 1810.

POPIS OCCHIJEVIH IZDANJA

KNJIGE

1783.

1. (BOBALJEVIĆ SABO i MONALDI MIHO) Rime del N. U. S. Savino de Bobali Sordo e del S. Michele Monaldi, pp. XVI — 247. Na str. 248 Avviso o izdavanju »slovinških« pjesnika. NB
2. (BAJAMONTI JULIJE⁸¹) La prima stamperia in Dalmazia. Ode di un solitario provinciale. pp. 8 NB
3. (BELLARMINO ROBERTO) Nauk kristjanski kratak... str. 46 NB
4. (BELLARMINO ROBERTO) Dottrina cristiana breve..., pp. 36⁸² KMB
5. Diario per l' anno bisestile MDCCLXXXIV..., pp. 32⁸³
6. (LEONARDO A PORTO MAURIZIO) Put križa., str. 48⁸⁴ (prevodilac nepoznat »u slovinški jezik složen po N. N.«)
7. (OCCHI C. A.) Agli amatori della lingua illirica, s. a., str. 16 (dvojezični tekst talijanski i hrvatski) Sv
8. (SALATIĆ BOŽO) Priprava na Ispovjes i Pričešćenje s načinom podobnijem za čut bogoljubno sv. Misu. Iz talijanskoga u slovinški jezik prineseno po.. Božu Salatiću..., str. 272 NB
9. Štit suproč kuzi, trešnji i svakoj inoj bjedi..., str. 32 NB

1784.

10. Apparecchio e ringraziamento per ricevere con frutto li santissimi Sacramenti della confessione, e comunione..., pp. 215+1 NB
11. (BUNIĆ NIKOLA) Praxis judiciaria juxta stylum Curiae Rhacusinae, pp. 71. DAD

⁸¹ Isp. I. Milčetić, »Dr. J. Bajamonti i njegova djela«, Rad 192, 119.

⁸² Djelo je postojalo u KMB. Sine anno. Vjerojatno iz ove godine.

⁸³ U privatnom vlasništvu. O starim dubrovačkim kalendarima v. N. Gjičević, »O nekim starim dubrovačkim dijecezanskim kalendarima«, List dubrovačke biskupije 1916., 8, str. 111—113; Id., »Štampari u starom Dubrovniku. Štamparije izvan Dubrovnika«, Dubrovački zabavnik 1928., 57.: »Izdao je malene kolendare na talijanskom jeziku... za g. 1784., 1785., 1786., možda i 1787. Tu ima razgovora među ovim licima: Orlando di Piazza, Prazzatto del Palazzo, li Mori del Campanile, Il libraio della città.«

⁸⁴ Djelo je postojalo u KMB.

12. Il Catechismo e la cosmografia de' fanciulli ovvero prime notizie della religione e della natura..., I., pp. 48; II. pp. 36 (dvije paginacije, jedna knjiga). KMB
13. (CRIJEVIĆ TUBERO LUDOVİK) L. Cervarii Tuberonis, Commentaria suorum temporum. I., pp. X — 354 NB
14. Kao 13. II., I — 284. Index pp. 285 — 308 NB
15. Diario per l'anno MDCCLXXXV..., pp. 36 KMB
16. Djela kreposna krstjanske priprave za učiniti dobru i svetu smrt, str. 36 KMB
17. (ĐURĐEVIĆ IGNJAT) Život S. Benedikta Opata... složen po D. Injaciju Giorgi..., str. XII — 211 NB
18. Il giovine civile e istruito nel buon costume..., pp. 256⁸⁵ NB
19. Istoria del Testamento vecchio, e nuovo, con spiegazioni..., pp. 328 NB
20. (IVANOVIĆ TOMA) Nauk krstjanski ukratko istomačen.... Toma Ivanovića popa Dubrovčanina, str. 152 NB
21. (KALIĆ ARKANĐEO⁸⁶) Redovnika Dominikana Dubrovčanina Tri besjede Dubrovniku u strahu od kuće rečene, str. 27 Sv
22. Mjesec djevice Marije oli mjesec svibnja... u naš slovinski jezik po jednomu pastijeru od duša..., str. 84 Sv
23. (NARDI ISIDORO) Il segretario principiante ed istrutto..., pp. 504⁸⁷ NB
24. (OCCHI C. A. preradio br. 23), Il segretario moderno..., pp. 443⁸⁸ KMB
25. (OCCHI C. A., Catalogo....?)⁸⁹
26. Officium B. Mariae Virginis, pp. 360 NB

⁸⁵ Isp. Izložba stare dubrovačke knjige. Katalog, Dubrovnik 1955., 31.

⁸⁶ Autor prema A. Rj, VI, str. 941.

⁸⁷ Ovo je djelo uglavnom tiskano za izvoz u Italiju. Zaključujem po tome, što na str. 405, u »Titolario«, gdje autor daje upute, kako se piše stranim vladarima i odličnicima, ima i kako se piše Dubrovačkoj republici.

⁸⁸ Djelo je potpuno prerađeno. Primjeri su skoro svi iz francuskih pisaca: Fénelon, Sévigny, Furetière, Voiture, Costar, Mañntenon, Boileau, Scarron i dr., jer su oni moderniji od talijanskih.

⁸⁹ Isp. M. Breyer, o. c., 344.

27. Priprava duhovna za bogoljubno pristupit na Sv. Sakramente..., str. 80 KMB
28. Regolamenti della Repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale..., pp. 16 NB
29. (TARUFFIUS JOSEPHUS), Montgolferii machina volans, carmen elegiacum, pp. 8⁹⁰ KMB
30. Vandelja i knjige apostolske istomačene iz misala novoga rimskoga u jezik slovinski..., str. 288 — 4⁹¹ NB

1785.

31. (DELLA BELLA ARDELIO), Dizionario italiano - latino - illirico..., I, pp. LVI, 448⁹² NB
32. Kao 31. II., pp. 395 NB
33. Diario per l'anno MDCCLXXXVI.⁹³
34. (MARCELLO (BENEDETTO) DI CAPUA), Il Conte di Bell'Umore. Dramma giocoso per musica..., pp. 60 NB
35. Kao 27, str. 72 KMB
36. (SORKOČEVIĆ MIHO) Elegia di C. V. Catullo »Si qua recordanti« trasportata in versi sciolti italiani..., pp. 7⁹⁴ KMB
37. (IDEM) Idillio inglese (My time, O ye muses, was happily spent) trasportato in verso italiano..., pp. 16. Na str. 4—5 tiskana je Saphina oda »Ad Venerem«; preveo s grčkoga Dž. Rastić. KMB
38. (TARUFFIUS JOSEPHUS), Ad R. Cunichium Carmen Elegiacum, pp. 16⁹⁵ NB
39. Le Vendemmie, Dramma giocoso per musica..., pp. 54 NB

⁹⁰ Elegija je posvećena B. Stayu. Ima napomena: Ut denuo ederetur, auctoris et verae poeseos amici curarunt. Rhacusae MDCCLXXXIV mense octobris.

⁹¹ Po Kaznačićevu katalogu biblioteke fra I. Čulića, str. 225, br. 1265, prevodilac bi bio Salatić, Isp. N. Gjivanović, »O prijevodiima euhar. pjesme »Pangue lingua«, List dubr. biskupije VII, 61, 89; spominje, s uputnikom, ime Salatića.

⁹² Isp. V. Dukat, »Dubrovačko izdanje Dellabellina »Dizionarija«, Rad 237 235—272.

⁹³ V. bilj. 83.

⁹⁴ Predgovor »Amico« datiran 21. IV. 1785.

⁹⁵ S talijanskim prijevodom M. Sorkočevića.

1786.

40. Diario per l'anno MDCCLXXXVII....⁹⁶
41. Djela kreposti bogoslovnijeh..., str. 4 KMB
42. (IVANOVIĆ TOMO) Plač B. Marije Djeve iz srpskih slova u latinska prinesen... od Toma Ivanovića..., str. 84⁹⁷ KMB
43. (STRATICO G. DOMENICO) Allocuzione... in occasione del ritorno di Pio VI da Vienna in Venezia umiliata il giorno 18 maggio 1782 dall'illustr.mo G. D. Stratico..., pp. V—XXVII KMB

1787.

44. (DŽAMANJIĆ BRNJA) Oratio in funere R. I. Boscovichii habita XII. Kal. Iunii a Bernardo Zamagna..., 12 NB
45. Esercizio accademico da tenersi dagli studenti di filosofia e matematiche il primo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie, pp. 16 KMB
46. (KLEŠKOVIĆ GRISOSTOM), Novena na slavu Prisvetoga Srca Jezusova. Iz italijanskoga u slovinski jezik prinesena... po Grisostomu Kleškoviću..., str. 72 KMB

1788.

47. Esercizio accademico di trigonometria rettilinea e sferica... il di.. aprile 1788. s. a., pp. 14 KMB
48. (Drugo izdanje br. 7., s 38 autora. V. bilj. br. 35. Vjerojatno 1786. g.)

⁹⁶ V. bilj. 83.

⁹⁷ Uz razne molitve, tu je tiskan latinicom Plač djeve, str. 54—77, kako se čini, prema Divkoviću (»Muka gorka Gospodina Jesukrista Boga sina...«). Na str. 78—80 autor daje zanimljivo »Obznanje«. Zao mu je, da na svim jezicima postoji dosta knjiga »a da naš jezik slovinski, koji biva razasut pod (sic!) Rusiji, Poljačkoj, Hrvaskoj i Srbskoj zemlji, po Bosni, Hercegovini, Dalmaciji ima veoma malo tako korisnijih knjuga«. Veli, da je preveo »u jezik slovinski slovima latinskijem živote svetaca, ispisane od P. Oca Ivana Kroizet (to je franc. isusovac J. Croiset 1656—1738, op. Ž. M.) ... ter da bi bio razumjen od svijeh slovinskijih naroda, poslužih se u tomu prinesenju riječima Pisalaca i moškovskijeh, i glagoljačkijeh, i srbskijeh«. Dodao je još živote »sv. Trifuna, Parca kotorske države, B. Ozane Crnogorkinje, Petra Antuna Lovrijenca... »S. Vlasija«, S. Dujma, S. Simeona... »S. Ivana Biskupa trogjerskoga, S. Save kaludera i Biskupa srbskoga i Parca Hercegovine, S. Ilije, Parca bosanskoga, S. Ivana Nepomučena, Parca pemsckoga, Odbjegnuće S. Pralike B. Gospe dobra Svjeta iz Skadra grada Arbanaskoga...«, što je cijeli jedan mali panslavistički program na vjerskom planu. Na kraju autor moli čitače za novčanu pomoć u svrhu tiskanja tog djela.

LECI

1785.

1. Obavišest o završetku kuge u selu Banima (tal. jezikom).⁹⁸
2. Isto, o završetku kuge u selu Stravči (tal. jezikom).^{98b}

1786.

3. (FERIĆ ĐURO?)⁹⁹ In honorem S. Nicolai Myrensis Episcopi. Responsorium. Desno, na istom listu: Na čast S. Nikole Biskupa od Mire Responsorio. KMB

N. B. Kako je br. 12 u stvari spoj dviju knjiga u jednim koricama, a letak br. 3 katalogiziran u Kaznačićevu katalogu kao brošura, izlazi, da ima 49 (odnosno 50) svezaka i 2 letka, koliko sam dosada uspio ustanoviti. Vidi naprijed bilješku br. 4.

Vidi tablu na str. 608.

Diversa de foris 208., f. 46'—52. Die 26 Septembris 1786.
Mandato Illmi et Excellmi Domini Domini Rectoris, eiusque Minoris Consilii, et ad instantiam Capitanei Caroli Occhi hic infra erunt registratae Tres Memoriae attentis debitis de iure requisitis tenoris sequentis videlicet:

Tenor Primae Memoriae Generali (!)

Se si trovasse qualcuno, che avesse roba da stampare o Illirica, o Francese, Italiana, e Latina, potrete assumere l'impegno, con che se è roba ascetica, morale, predicabile etc. (?) sia tutta a conto del proprio Autore, se è altra roba fuori di questa specie, potrete anche accordare di entrare in un terzo della spesa o la metà al più, facendo Scrittura legale etc., e procurando anticipazione, ma quando fosse persona sicura, potrete assumer l'impegno di farlo senza anticipazione.

Li prezzi per ogni foglio si computa un Zechino della Composizione, e poi per 500 coppie un altro Zechino al foglio per la tiratura e Carta; così pure ogni 500 Copie accrescere un Zechino al foglio, ma vi avverto, che questo s'intenda l'ultimo rispettivo (?) prezzo, trattandosi di 500 Copie solamente, e questo s'intende in carta simile a Dizionario Della Bella in qualunque forma o 4° o 8° o 12° spiegando ogni cosa in Scrittura per non trovare opposizioni.

Per la legatura contratterete a parte, computando i prezzi secondo la grandezza rapporto alla Brossura, e riguardo alla Pecora e pelle vi regolerete secondo il solito. Se trovate Carta, Cartoni, Bergamine, o altro che sia a proposito per il Nostro Negozio, barattate pure liberamente come si è detto di sopra. ....

⁹⁸ Litt. Ponentis 118, 23.

^{98b} Ib. 118, 89.

⁹⁹ Ib., 89. Netko je olovkom dodao »Georgius Ferrich«.

PREGLJED RADA OCCHILJEVE TISKARE

Djela po sadržaju	1783.			1784.			1785.			1786.			1787.			1788.			Svega			Ukupno					
	Hrv.	Tal.	Lat.	Visještine Hrv.	Ne	Hrv.	Tal.	Lat.	Visještine Hrv.	Ne	Hrv.	Tal.	Lat.	Visještine Hrv.	Ne	Hrv.	Tal.	Lat.	Visještine Hrv.	Ne							
Bonton						18															1	1	1	2	2	2	
Govori																						1	1	1	2	2	2
Historija																							2	2	2	2	2
Katalozi																							2	2	2	2	2
Kalendarari		5				15					15											4	4	4	4	4	4
Libretti																						2	2	2	2	2	2
Listari																						2	2	2	2	2	2
Nabožna djela		4				16	10	26			35	41			45							2	2	2	2	2	2
		3				17	12/1	20			35	41			45							2	2	2	2	2	2
		6				20		21			42											2	2	2	2	2	2
		8				21		22			42											2	2	2	2	2	2
		9				27		27			42											2	2	2	2	2	2
						30		30			42											2	2	2	2	2	2
Oglasi																						15	4	1	2	20	20
Poezija		1.2																				4	1	2	3	6	6
Pravo																						2	1	1	3	6	6
Prirod. nauke																						1	1	1	3	6	6
Rječnici																						1	1	1	3	6	6
Škol. priručbe																						1	1	1	3	6	6
Leci																						2	2	2	3	3	3
Razno											1											2	2	2	3	3	3
Svega:	4	4	1	7	8(+1)	5	1	1	5	2	3	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	15	21(+1)	6	6	35(+1)	

Tenor Secundae Memoria Generale

Libri di Nostra Stampa o del negozio potrete barattarli con qualunque capo, che pare a proposito, detrattono il Della Bella, l'Evangelistaro, e la roba da Risma, ma procurate di far entrare nel baratto poco di denaro. Non vi scordate di notar i nomi di tutti quelli, che prendono il Dizionario per poterli mandare il secondo Tomo, come pure in ogni Città principale per ricapito a persona sicura, al quale con il regalo espresso nel Manifesto si addossi l'incarico di consegnare ad ogn'uno la sua Copia, e rimettere qui il danaro, e questo ancora praticarete con i Poeti Illirici.

Più di qualunque altra cosa preme al negozio l'associazione dei Poeti Illirici, per la quale non ometterete diligenza alcuna.

Subbito che avete ricavato qualche poco di denaro, procurate di spedirlo qui o in effettivo contante o in rimesse, e se unito a questo aveste delle ordinazioni non guardate il sacrificio di circa 4 Zechini col spedire una barca apostata, accordando col Padrone andata e ritorno col spiegarvi la quantità di roba, che dovrà partire e riportare, e di tutto dar notizia al negozio, come pure avvisarmi se voi lo avete pagato, o pure se lo devo pagare io.

Ogni qual volta mi scrivete, notificatemi del numero degli associati, che farete tanto del Dizionario, quanto dei Poeti col farmi noto, cosa si parli di questa Ortografia, di questa raccolta, e se è intesa, ed agradata in Dalmazia, ne vi sia di tedio il scrivere, per minuto ogni circostanza per mio lume, e quiete, e mandarmi la nota di tutti i Libri, che avete venduto per potermi regolare nella spedizione, se sarà da farvi. Li Bobali potrete venderli ad ogni prezzo, e barattarli per fino a f(iorini?) 2 di bona. Gli altri libri tutti, non compresi li sopra espressi, cioè Della Bella etc. potrete ribassare a contanti il 25 per % e 30 circa.

Da Spalato passerete a Traù, Sebenico, e Zara, informandovi prima di partire da ogni luoco, se vi è qualche altro paesetto fra terra, nel quale possiate avere qualche esito, e qual'ora vi sia, procurate di passarvi, usando tutta la diligenza per avvantaggiare il negozio, e nel Vostro ritorno tocherete la Brazza, Lesina, Corzola, Macarsca etc.

Spalato.

Al Vostro salvo arrivo ai Lazzaretti farete ricerca del Cassiere Signor Domenico Viazzoli,¹⁰⁰ al quale consegnarete la mia, e con il medesimo convenirvi tutto il Vostro bisogno. Dal sudetto Sr Piazzoli farete consegnar la lettera all' Illmo Sr Nicoletto Grisogono,¹⁰¹ al quale confidarete la Vostra venuta, e procurarete di averlo amico, e riscuo-

¹⁰⁰ Kasnije piše ovo ime »Piazzoli«, što je vjerojatnije.

¹⁰¹ O ovom Grisogonu postoji nekrolog »Grisogono Niccolo, nob. de. In morte. Mancato a' vivi in Zara il di 31 di luglio 1824. Discorso di Niccolo de Ivellio. Venezia 1827.

tere li Ducati 25 di Nostra moneta, esibendoli qualunque cosa li potesse occorrere del negozio, ed usarli tutte quelle agevolezze possibili.

Dal sudetto Sr Piazzoli informatevi, se vi è qualche Librajo, e procurate, che il medesimo ve lo conduca ai Lazzaretti, e con quello vedere di trattar qualche negozio, come Libri da Scuola, e roba da Risma, oppure altro se li occorre.

Uscito di contumacia cercate di avere entrata da Monsr Zipico Arcivescovo, ed ivi procurate col medesimo qualche negozio, massime per l'esito dei Evangelisti col regalargli anco una Copia, se credete necessario. Da questo dovete far capitale per Libri da scuola di Nostra stampa per uso del Seminario, e procurate tutte le strade d'incontrare amicizia col Rettore del Seminario, e con i Maestri, col mettergli in vista il Nostro Giovane Civile, come Capo molto utile nell' educazione della Gioventù.

Una delle Vostre maggiori premure deve esser quella di insinuarsi nella conoscenza con le persone le più qualificate, e fargli vedere il merito della Nostra raccolta de' Poeti Illirici, col promettergli anche, che si stamperanno dei loro Manoscritti, se ne avranno, purché siano meritevoli di occuparne luogo nella raccolta.

Con Monsr Arcivescovo, e Deputati della Città potrete far cadere il discorso di avere inteso, che ancor loro avevano idea di erigere una Stamparia, e procurare di ricavare da medesimi le condizioni, ed il danaro, che avevano idea di sacrificare per questo, ed ogni qual volta sentiste, che loro sarebbero al caso di pagare 1.000 o più Zechini per averla in Spalato, potrete con i sudetti contrattare, cioè che il sudetto danaro debba essere pagabile all'arrivo della Stamparia colla ne che sia obbligato alla restituzione, se non che ogni qual volta partissi con la Stamparia predetta, e senza obbligo di alcun sconto, ne limitazione di tempo.

Sarebbe più commodo di fare ricapito alla persona Idonea e solvibile in Spalato, anche per i Paesi di Traù, Sebenico etc. acciòche non avete da imbarazzarvi col trovare ricapito nei altri Luoghi per 4 o 5 Copie, e ciò per non perdere molte copie de medesimi, ed agevolare più facilmente il rimborso.

Procurate dall' Illmo Sr Grisogono, e da altri delle raccomandazioni per altri Paesi dove avete a portarvi.

Il Sistema stesso terrete a Traù, Sebenico e Zara.

F i u m e

Presentar la lettera all' Illmo Sr Console Barcich, al quale darete il regalo d'una Copia per sorte, come il convenuto in Carta Pecora; al medesimo confidarete tutte le Vostre comissioni coll'informarsi di ogni cosa per minuto, tanto del viaggio, che dovrete fare, quanto dell'esito, che a lui parerà, che possiate incontrare in quelle parti, e a tutti que' Signori di Fiume impegnarli per l'associazione tanto del Dizionario, che dei Poeti.

Vi farete conoscere dall' Illmo Sr Dottor Parovich¹⁰² col farli i miei complimenti e nello stesso tempo nel mostrargli il Catalogo, esibirgli diversi corpi, che sarebbero molto al suo caso, come sarebbe il Corpo del Ius Civile, e gli altri Libri legali, come il Scaccia, e fra gli altri l' Enciclopedia, il Volfio, gli Annali del Muratori, il Martiniere etc. facilitando col medesimo tanto nel prezzo, quanto col prendere qualche cosa in baratto, regolandovi, che l' Enciclopedia sia a contanti 30 Zechini in su, niente meno in Tomi 28, cioè 17 in materia, e 11 in Planches esprimendoli la legatura di nuovo, e dirgli che è usata. Procurar la maniera d' introdurvi dal Governatore, e dal medesimo procurarvi qualche entrata per le Opere Illiriche in Ungheria, come pure per il Tuberone.

Credo vi sia qualche Librajo collà, e dal medesimo potrete far ricapito di quando in quando tanto per prender cognizioni, quanto per vedere di far qualche negozio col sudetto.

Prima di partire per Bukari (!), Segna etc. vedete, se il Sr Console accetterebbe l' assunto di ricevere i Libri di associazione per rimmetterli in que' paesi, dove si facesse Associazione, coll' accordargli il rilascio di una Copia ogni X, accioche all' arrivo, che farete in questi Luoghi, possiate agl' Associati farli noto, per qual parte riceveranno li loro Libri, servendovi di regola, che le spese del porto etc. sono a peso dei Signori Associati.

¹⁰² Prezime Paravić postoji na Rijeci i u Istri, a Parović, kako Occhi i Pierini često p'šu, postoji u Hercegovini. Usp. A. Rj, s. v. Nisam mogao doći do podataka o ovom po Occhijevim pismima uglednom pravniku, koji se zanimao i za književnost.

Résumé

LA PREMIÈRE IMPRIMERIE DE DUBROVNIK

Le Vénitien C. A. Occhi qui en 1783 fonda la première imprimerie de Dubrovnik se proposait de vendre ses livres non seulement dans nos pays mais aussi en Italie et en Hongrie. C'est pour cela qu'il imprimait des livres et des feuilles volantes en plusieurs langues (Sur un total de 51 numéros 15 publications sont en croate, 21 en italien et 6 en latin. En outre il imprima 9 publications bi-ou trilingues).

Parmi les livres publiés par Occhi (jusqu'à sa mort le 29 XII 1787) il faut noter la II. édition du célèbre *Dizionario italiano - latino - illirico*, écrit par A. Della Bella, et *Commentaria suorum temporum*, oeuvre historique du Ragusain L. Crijević dit Tuberon. Occhi avait aussi l'intention de publier une grande collection des auteurs «illyriens» qui fleurissaient à Dubrovnik entre le XVe et le XVIIIe siècle. La situation étant à ce temps-la défavorable, la réalisation de ce projet fut possible seulement au XIXe siècle.

L'activité de C. A. Occhi dépassait les frontières de la République. C'est ainsi qu'il chargea en 1786 son commis-voyageur G. Pierini de parcourir toute la Dalmatie, le Littoral croate avec Rijeka, la Croatie civile et la Voïvodine actuelle (il devait aussi visiter la minorité yougoslave près de Timisoara). Les directives qu'il a reçues sont publiées ici pour la première fois. Partout il devait vendre des livres, organiser le réseau des abonnés à la collection des poètes «illyriens» et acheter des manuscrits. A Split il devait sonder le terrain pour la fondation d'une imprimerie. G. Pierini n'eut pas de succès et dut interrompre son voyage à Rijeka, l'orthographe et le dialecte des livres ragusains étant peu connus dans ces zones tchakaviennes. Au surplus, le marché était saturé par des livres croates publiés ailleurs, et le nombre des intellectuels qui se consacraient aux études n'était pas grand.

L'insuccès final de cette notre entreprise (le vrai propriétaire, depuis le 1784, en est le bourgeois ragusain S. Marinović qui avait réuni dans ses mains 19 de 20 actions) ne diminue pas ses grands mérites pour le développement de notre culture nationale.